

Konflikt mellan rättigheter*

En moralisk och etisk betraktelse på beslutsfattandet om internationella humanitära insatser; exemplet Libyen 2011

KRISTER WEDIN

I *PACEM* 18:2 2015 diskuteras en del om inbördeskriget i Syrien. Av och till under denna konflikt har röster hörts om behovet av en intervention från det internationella samfundet. Skyddet för civilbefolkningen nämns ofta som den primära anledningen till en sådan intervention. Så var också fallet inför den internationella insatsen i Libyen 2011. Och oftast accepteras beslut om internationella insatser tagna av FN:s säkerhetsråd utan ifrågasättanden, då FN uppfattas ha ett odiskutabelt mandat att besluta om insatser som den enda globala internationella organisationen med våldsbefogenheter. Men även insatser med stöd av FN-resolutioner kan diskuteras, inte minst utifrån etiska och moraliska aspekter. Ty, även FN har att beakta olika rättigheter och väga dem mot varandra, och någon självklar lösning finns inte. Två rättigheter som kan ställas emot varandra är den nationella suveränitetsprincipen mot FN:s agerande utifrån «Responsibility to protect», alltså att gå in och skydda civilbefolkningen när de nationella myndigheterna inte längre vill, kan eller klarar av detta. Även om övervägandena är generella inför säkerhetsrådets beslut så exemplifierar vi diskussionen med att se vilka värden som företrädesvis togs i beaktande i samband med FN:s ingripande i Libyen 2011.

Det anarkiska statssystemet och suveränitetsprincipen

Internationella förhållanden karaktäriseras av ett anarkiskt förhållande, det vill säga ett förhållande mellan stater med frånvaro av en överordnad regering.¹ Den

* Denna artikel är en bearbetning av en PM skriven vid Teologiska Högskolan i Stockholm i mars 2015 under temat *Fallstudie av konflikt mellan rättigheter*.

¹ Østerud, Ø. (1997) *Statsvetenskap. Introduktion i politisk analys*. Stockholm: Universitetsforlaget, s 304 och Nye, J. (2007). *Att förstå internationella konflikter*, andra upplagan. Malmö: Liber. s. 17.

mest formaliserade regeluppsättningen inom internationella förhållanden, den så kallade folkrätten, åtnjuter en svagare och mer primitiv rättsform än de enskilda staternas rättssystem. Det folkrättsliga regelsystemet utgörs huvudsakligen av sedvanerätt och traktatbaserad rätt. De sedvanerättsliga reglerna har sakta utvecklats till något som staterna själva betraktar som juridiskt bindande medan traktaterna är regler som satts på pränt i mellanstatliga avtal och som är bindande för parterna.² Den grundläggande normen häri är «pacta sunt servanda» – den sedvanerättsliga regeln att «avtal skall följas» – även om det inte finns någon högre instans som kan fastställa regelverket och tvinga igenom dem.³ Det finns inte någon överstatlig legitim aktör som kan tolka och påtvinga mänskliga rättigheter.⁴ Istället präglas folkrätten av internationella maktförhållanden.⁵

Statens suveränitet inom sitt eget territorium utgör grunden för såväl tillämpningen av folkrättens regler⁶ som den nationella rättsutövningen. Joseph Nye anför två olika sätt att se på internationell politik utifrån två olika teoretiska perspektiv. Inom realismen är «krig och användande av våld kärnproblemet inom internationell politik» medan den liberala hållningen ser att stater fungerar vid sidan av varandra och där internationella organisationer som FN bidrar till sammanhanget.⁷ Nils Andrén kompletterar sedan detta med det idealistiska, även kallad utopiska perspektivet, som ser möjligheten att förvandla det anarkistiska statssystemet till en fungerande internationell rättsordning baserad på folkrätten och internationella organisationer.⁸

FN-stadgans förbud mot våldsanvändning

Enligt FN-stadgan förekommer två tillfällen då militärt våld får tillgripas. Det är efter beslut av säkerhetsrådet⁹ samt i självförsvar.¹⁰ I FN-stadgans kapitel VII framgår att det är säkerhetsrådet som fastställer om det föreligger hot mot freden, fredsbrott eller angreppshandlingar med rätt att besluta om åtgärder för

² Bring, O. & Körlof, A. (2002) *Folkrätt för totalförsvaret*, tredje upplagan. Stockholm: Norstedts Juridik, ss. 14f.

³ Østerud, s. 308.

⁴ Namli, E. (2014) *Human rights as ethics, politics and law*. Uppsala studies in Social Ethics 43. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis, s. 209.

⁵ Østerud, s. 309.

⁶ Bring & Körlof, s. 17.

⁷ Nye, ss. 17f.

⁸ Andrén, N. (2002) *Säkerhetspolitik. Analyser och tillämpningar*, andra upplagan. Stockholm: Norstedts Juridik, s. 60.

⁹ FN-stadgan, artikel 42.

¹⁰ FN-stadgan, artikel 51.

återställande av internationell fred och säkerhet.¹¹ Hur hot mot freden, fredsbrott eller angreppshandlingar ska definieras finns inte fastställt i FN-stadgan, utan de stora staterna, framförallt USA och Ryssland, vill ha kontroll över besluten.¹² Trots att FN:s grund inte var interna konflikter finns i FN-stadgans artikel 2(7) beskrivning av dess möjlighet att använda tvångsåtgärder enligt kapitel VII i staters egna «behörigheter».¹³ Michael E Brown skriver här att en förutsättning för FN att använda militära styrkor under kapitel VII krävs att säkerhetsrådet har identifierat en tydlig politisk målsättning för insatsen.¹⁴

Även om grundläggande mänskliga rättigheter återfinns i FN-stadgans artikel 1(3) så argumenterar Farhad Malekian för att FN själv på flera sätt underminerar de legitima, politiska och moraliska värdena av de mänskliga rättigheter de är satta att upprätthålla.¹⁵ Samtidigt behöver man också ha i åtanke att FN bildades utifrån förutsättningarna efter andra världskriget för att upprätthålla internationell fred och säkerhet mellan stater.¹⁶ Dagens mer komplexa och komplicerade konfliktstrukturer var inte i åtanke när FN bildades och FN-stadgan skrevs.

Skyddet för civilbefolkningen

Vidare omnämner FN-stadgans artikel 1(3), som ett av FN:s ändamål, att främja aktningen av mänskliga rättigheter och grundläggande friheter.¹⁷ The Universal Declaration of Human Rights från 1948 anger en gemensam standard för skydd av mänskliga rättigheter.¹⁸ Deklarationens principer har dock inte kraft som lagstadgande överenskommelse, utan omhändertagandet av det och andra överenskommelser förväntas ske inom ramen för nationella juridiska myndigheters jurisdiktion.¹⁹

Genèvekonventionens tilläggsprotokoll från 1977 tar upp skyddet för civilbefolkningen i väpnade konflikter. Såväl i första tilläggsprotokollet gällande in-

¹¹ FN-stadgan, artikel 39.

¹² Brown, M. E. (ed) (1996), *The International Dimensions of Internal Conflict*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press, s. 492.

¹³ FN-stadgan, artikel 2(7).

¹⁴ Brown, s. 514.

¹⁵ Malekian, F. (1995) *The Monopolization of International Criminal Law in the United Nations. A Jurisprudential Approach*, Second edition. Stockholm: Almqvist och Wiksell International, s. 143.

¹⁶ Malekian, s. 153.

¹⁷ FN-stadgan, artikel 1(3).

¹⁸ The Universal Declaration of Human Rights.

¹⁹ Malekian, ss. 139-141.

ternationella väpnade konflikter²⁰ som i andra tilläggsprotokollet gällande icke-internationella väpnade konflikter²¹ så finns ett tydligt skydd för civilbefolkningen om att dessa skall hållas skyddade från faror föranledda av militära operationer och inte heller vara föremål för attacker. 1949 års Genèvekonvention och dess tilläggsprotokoll från 1977 är att betrakta som sedvanerättsliga.²² Intressant att notera är att första tilläggsprotokollet totalt omfattar 102 artiklar medan andra tilläggsprotokollet enbart omfattar 28 artiklar, samtidigt som det är det andra protokollet som hanterar icke-internationella konflikter. Det har också funnits ett svagt intresse från staterna att utveckla folkrättsliga regler för interna konflikter. Dock ger de fyra Genèvekonventionerna från 1949 ett minimiskydd genom den gemensamma artikel 3.²³ Artikel 3 inleds med följande text:

*In the case of armed conflict not of an international character occurring in the territory of one of the High Contracting Parties, each Party to the conflict shall be bound to apply, as a minimum, the following provisions:*²⁴

Här blir då också slutsatsen att det inte bara är stater som innefattas utan även andra väpnade oppositionsgrupper.²⁵

FN-stadgan är också uppbyggd för att hantera internationella konflikter, vilket tydligt framgår i kapitel VII om säkerhetsrådets mandat att besluta om åtgärder för återställande av *internationell* fred och säkerhet.

Även den till IV Haagkonventionen bifogade så kallade Martens-klausulen anger ett skydd för civilbefolkningen. Grunden för den är att inte kunna agera mot sådant som inte är reglerat och anger följande:

*Intill dess en mera fullständig kod för folkrätten i krig utarbetats, anser de höga fördragsslutande parterna det lämpligt att förklara att i sådana fall, som icke innefattas i konventionerna, skall civilbefolkningen och krigförande stå under skydd av nationernas lagar som de framgår av bruket bland civiliserade folk, av humanitetens bud och av det allmänna samvetets regler.*²⁶

Denna klausul kan också anses kunna tillämpas även vid interna konflikter. Problematiken här kan vara att de stridande parterna i en intern konflikt inte respekterar de nationella lagarna och att det därmed heller inte finns någon maktstruktur att upprätthålla dem och se till att klausulen efterlevs. Det är också uti-

²⁰ Protocol I, Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts, artikel 48 och 51.

²¹ Protocol II, Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts, artikel 13.

²² Malekian, s. 150.

²³ Bring & Körlof, s. 229.

²⁴ The Geneva Conventions of August 12 1949, artikel 3.

²⁵ ICRC (2005), Customary law. International Review of the Red Cross. Volume 87, Number 857, March 2005. Geneva: ICRC, s. 197.

²⁶ Bring & Körlof, s. 63.

från detta maktvakuum av skyddet för civilbefolkningen i interna konflikter som tillkomsten av «Responsibility to protect» kan ses.

Men det är som Ove Bring och Anna Körlof skriver att «Bristen på utbildning, sanktioner och kontroll i förhållande till olika väpnade grupper har gjort att den humanitära rätten i den typ av konflikter det här är fråga om [interna och 'blandade' konflikter] står inför gigantiska efterlevnadsproblem».²⁷

Humanitär intervention och Responsibility to protect

Skydd av civilbefolkning är ingen ny företeelse och humanitära argument har använts tidigare. Bland annat evakueringen av utlänningar i Liberia 1990 och upprättandet av skyddszoner för förföljda kurder i Iraks gränstrakter mot Turkiet 1991 är sådana exempel.²⁸ Bosnien och Somalia 1992, Rwanda 1994 och Kosovo 1999 är andra konflikter som haft den humanitära aspekten på dagordningen.²⁹

En expertgrupp inom FN uttalade sig 2005 om ett internationellt ansvar för att skydda civilpersoner vid krig och kränkningar av mänskliga rättigheter.³⁰ Principen «Responsibility to protect» röstades igenom av FN:s generalförsamling 2005 och handlar om staters skyldigheter att skydda sin egen befolkning.³¹ Resolutionen kom till efter diskussioner och arbeten som initierats efter misslyckandena med folkmord, krigsförbrytelser och etniska rensningar i Rwanda och i före detta Jugoslavien under 1990-talet. Hur framtagandet och antagandet av principen «Responsibility to protect» skett diskuterar jag inte vidare här, även om det kan antas finnas såväl maktpolitiska som moraliska aspekter i dess tillkomst.

I skyldigheten att skydda sin befolkning upptar «Responsibility to protect» tre pelare, vilka är:³²

- Staterna har huvudansvaret för att skydda befolkningen från folkmord, krigsförbrytelser, etnisk rensning och brott mot mänskligheten,
- Det internationella samfundet skall hjälpa staterna att uppfylla skyldigheten och stödja FN att skapa möjligheter för tidig förvarning,

²⁷ Bring & Körlof, s. 230.

²⁸ Bring, O. (2000) *FN-stadgan och världspolitik*, tredje upplagan. Stockholm: Norstedts Juridik, s. 139.

²⁹ Bring, ss. 303-307.

³⁰ Nye, s. 208.

³¹ UN General Assembly Resolution A/RES/60/1.

³² UN General Assembly Resolution A/RES/60/1, punkt 138-139.

- Det internationella samfundet, genom FN, har en skyldighet att använda diplomatiska, humanitära och andra fredliga åtgärder likväl som kollektiva tvångsåtgärder mot en stat som inte kan skydda befolkningen.

För tvångsåtgärder i enlighet med FN-stadgans kapitel VII krävs beslut i säkerhetsrådet.³³ Värt att notera i sammanhanget är alltså att «Responsibility to protect» är framtagen som en resolution i FN:s generalförsamling och som sådan inte bindande för medlemsstaterna, till skillnad från resolutioner antagna av säkerhetsrådet. FN-stadgan ger säkerhetsrådets beslut ett juridiskt bindande mandat genom formuleringen i artikel 25 som säger att «Förenade Nationernas medlemmar samtycka till att godtaga och verkställa säkerhetsrådets beslut i överensstämmelse med denna stadga.»³⁴ Generalförsamlingens resolutioner är inte juridiskt bindande på samma sätt utan ska enligt FN-stadgan enbart betraktas som rekommendationer.³⁵

UN Security Council Resolution (UNSCR) 1970 (2011) och 1973 (2011)

De säkerhetsrådsresolutioner som primärt använts för hänvisningarna till den internationella insatsen i Libyen 2011 var resolutionerna 1970 och 1973 från år 2011. I resolution 1970 (2011) uttalas tydliga krav på libyska myndigheter att svara för befolkningens legitima rättigheter.³⁶ Detta återkommer i resolution 1973 (2011) med kravet att skydda civilbefolkningen och möta deras grundläggande behov samt att det ges ett mandat till FN:s medlemsstater att agera för att upprätthålla skyddet.³⁷ Det framgår genom skrivningen i resolution 1973 (2011) om «Deploring the failure of the Libyan authorities to comply with resolution 1970 (2011)»³⁸ och «Demands that the Libyan authorities comply with their obligations under international law, including international humanitarian law, human rights and refugee law and take all measures to protect civilians and meet their basic needs, and to ensure the rapid and unimpeded passage of humanitarian assistance»³⁹ att FN skjuter huvudansvaret för situationen i Libyen

³³ UN General Assembly Resolution A/RES/60/1, punkt 139.

³⁴ FN-stadgan, artikel 25.

³⁵ Bring, s. 26.

³⁶ UNSCR 1970 (2011) paragraf 1-2.

³⁷ UNSCR 1973 (2011) paragraf 3-4.

³⁸ UNSCR 1973 (2011) inledningen.

³⁹ UNSCR 1973 (2011) paragraf 3.

på regimen.⁴⁰ Dock får övriga parter i konflikten sin kritik för att inte skydda civilbefolkningen genom resolutionstexten «Reiterating the responsibility of the Libyan authorities to protect the Libyan population and reaffirming that parties to armed conflicts bear the primary responsibility to take all feasible steps to ensure the protection of civilians.»⁴¹

Resolution 1973 (2011) beslutas med hänvisning till FN-stadgans kapitel VII.⁴² Å andra sidan så hänvisar resolution 1973 (2011) till den nationella suveräniteten genom skrivningen «Reaffirming its strong commitment to the sovereignty, independence, territorial integrity and national unity of the Libyan Arab Jamahiriya».⁴³ Vid omröstningen av resolution 1973 avstår Ryssland och Kina från att rösta med hänvisning till resolutionens godkännande av våldsanvändning,⁴⁴ men röstar alltså inte emot och utnyttjar därmed inte sin vetorätt. I resolutionstexterna framkommer ingen direkt hänvisning till «Responsibility to protect», men i diskussionerna inför säkerhetsrådets beslut användes principen som argument för ett ingripande.

Analys av rättigheterna

Øyvind Østerud anlägger ett perspektiv på olika synsätt om internationella rättsregler. En realistisk tradition uppfattar «folkrätten som praktiska körregler i ett statssystem med olika och motstrida intressen» medan en mer idealistisk syn ser internationella rättsregler «som avgörande instrument för gemensamma mål».⁴⁵

L.W. Sumner nämner de tre deontiska modaliteterna (olika hållningar som handlar om plikt och tillåtelse), *required*, *forbidden* och *permitted*.⁴⁶ Dessa tre beskrivningar är användbara när vi pratar om med vilken makt FN:s säkerhetsråd tolkar och beslutar om insats. När vi här pratar om dessa tre beskrivningar så kan vi med *required* säga nödvändigt eller erforderligt. Med andra ord något som krävs. Med *forbidden* pratar vi om förbjudet, alltså om något som inte får eller kan ske. *Permitted* anger något som är tillåtet men inte nödvändigt. Det är denna tredje modalitet, *permitted*, eller *tillåtet*, som anger förutsättningarna när säkerhetsrådet skall tolka och beslut om insats utifrån principen om «Respon-

⁴⁰ UNSCR 1973 (2011) inledningen.

⁴¹ UNSCR 1973 (2011) inledningen.

⁴² UNSCR 1973 (2011) inledningen.

⁴³ UNSCR 1973 (2011) inledningen.

⁴⁴ Eriksson, J. (2014) *Humanitär intervention och suveränitetsprincipen*. Uppsala: Uppsala Universitet, Teologiska institutionen, s. 43.

⁴⁵ Østerud, s. 309.

⁴⁶ Sumner, L. W. (1987) *The Moral foundation of rights*. Oxford: Clarendon Press, s. 28.

bility to protect». Det är alltså upp till säkerhetsrådet själv att tolka om det finns ett behov om beslut om insats. Det föreligger alltså ingen *nödvändighet att tolka*, men det är heller inte *förbjudet att tolka*. Däremot är det *tillåtet, permitted*, för säkerhetsrådet att göra en tolkning och fatta ett beslut. Detta beskriver Sumner också som full frihet när han skriver att «I have a full liberty only when I may either do or not do something...».⁴⁷

En annan intressant aspekt är frågan om bindande kontra icke bindande juridiska institutioner som Sumner diskuterar. Hans syn är att det endast är bindande juridiska system som kan ha monopol på användande av mer seriösa former av sanktioner och våld.⁴⁸ Med ett sådant resonemang skulle alltså FN och säkerhetsrådet kunna klassas som ett bindande juridiskt system. Säkerhetsrådet skulle här bli den juridiska och dömande instansen för att upprätthålla rättssystemet som Sumner säger krävs av ett juridiskt bindande system.⁴⁹ Men samtidigt pratar Sumner om juridiskt bindande system som system med befogenheter inom territoriella gränser,⁵⁰ vilket i så fall skulle exkludera FN och säkerhetsrådet som verkar över nationsgränserna. Till detta lägger Sumner också den osäkerhet om gällande juridiska system som kan uppstå under uppror eller inbördeskrig.⁵¹ Och här ger han inget tydligt svar. Farhad Malekian beskriver också att FN:s säkerhetssystem, genom dess permanenta medlemmar i säkerhetsrådet, har fått en monopolställning.⁵² Inger Österdahl därmed anför att säkerhetsrådets rätt att bruka våld är stark och att alla krig förda i säkerhetsrådets regi är rättfärdiga.⁵³ Hennes resonemang utgår därmed från att bara för att säkerhetsrådets beslut är juridiskt bindande så är också beslutet och rätten att bruka våld rättfärdigat. Problemet med hennes resonemang är att hon inte säger på vilket sätt det kan rättfärdigas när olika rättigheter står emot varandra. Likaså att beslutet är rättfärdigt utifrån säkerhetsrådets rätt att bruka våld oavsett vilka resonemang eller argument som ligger till grund för beslutet.

Michael E Brown redogör för hur konfliktlösningarnas framgångar beror på deltagandet och det direkta intresset från de permanenta medlemstaterna i säkerhetsrådet. Han visar tydligt på att där dessa fem stater har ett intresse så är chansen till en lyckad konfliktlösning större.⁵⁴ Omfattningen av de permanenta med-

⁴⁷ Sumner, s. 29.

⁴⁸ Sumner, s. 74.

⁴⁹ Sumner, s. 71.

⁵⁰ Sumner, s. 74.

⁵¹ Sumner, s. 76.

⁵² Malekian, s. 154.

⁵³ Österdahl, Inger. *Ett rättfärdigt krig är ett folkrättsligt tillåtet krig* i Aggestam, K. (red) (2004), *(O)rättfärdiga krig*. Lund: Studentlitteratur, s. 74.

⁵⁴ Brown, s. 524.

lemmarnas politiska intresse i konflikten men också i vilken grad konflikten uppfattas som ett hot mot internationell fred och säkerhet påverkar bedömningen och insatserna.⁵⁵ Även Malekian anför att huvuddelen av besluten i FN är beroende av politiska influenser från nyckelstater⁵⁶ och det ojämlika förhållandet där stater med mer politisk makt har ett större inflytande.⁵⁷ Även Joseph Nye skriver att FN har ett politiskt inflytande.⁵⁸

Här kan vi också relatera till Sumner som skriver att «[b]ut anyone who chose to identify rights with powers in the first place would be thinking of those cases in which someone has both the power to affect some relation and the power not to do so.»⁵⁹ Alltså, säkerhetsrådets makt ligger såväl i rätten att tolka och besluta som i rätten att *inte* ta beslut.

Här uppstår då ett dilemma. De som är satta att tolka förekomsten av hot mot freden, fredsbrott eller angreppshandlingar är samma medlemmar i säkerhetsrådet som sedan har att besluta om eventuella insatser. Inger Österdahl skriver att:

I takt med att avstegen från FN:s våldsförbud blir allt fler – alternativt att tolkningen av FN-stadgan blir allt vidlyftigare – kan man undra om inte FN-stadgan borde revideras så att det kollektiva säkerhetssystemet på pappret bättre motsvarade förhållandena i den faktiska och normativa verkligheten utanför FN. Något öppnande av stadgan verkar dock inte aktuell. Den rättsutveckling som sker kommer att ske i praxis.⁶⁰

Under en tid har FN-systemets funktionalitet diskuterats med olika förslag på förändringar av säkerhetsrådets sammansättning. Något konkret resultat har dock inte kommit. En svårighet här är att dagens permanenta medlemsstater är ovilliga att lämna ifrån sig den makt och det inflytande de idag har. Troligare är istället att vi får se fler tolkningar med förändringar i tillämpningar och praxis.

Generalförsamlingens resolution om «Responsibility to protect» kan här ses som ett steg i förändringen av denna praxis. Österdahl menar också att säkerhetsrådets tolkningar för ökad acceptans av humanitära interventioner även det i sig medför en förändrad praxis.⁶¹ Josefín Eriksson menar dock att det i Libyeninsatsen fortfarande fanns en tydlig skillnad mellan å ena sidan Kina och Ryssland som förespråkade en westfalisk inriktning med nationell suveränitet och å andra sidan Frankrike, Storbritannien och USA som förde en mer post-westfalisk argumentation för en internationell intervention, där framförallt Frankrike använde

⁵⁵ Brown, ss. 491 och 517.

⁵⁶ Malekian, ss. 156f.

⁵⁷ Malekian, s. 57.

⁵⁸ Nye, s. 233.

⁵⁹ Sumner, ss. 35f.

⁶⁰ Österdahl i Aggestam, ss. 90f.

⁶¹ Österdahl i Aggestam, ss. 75 och 80.

retoriken med humanitära argument.⁶² Jacques Derrida pratar också om två olika typer av våld, dels det grundande våldet och dels det bevarande våldet. Med det grundande våldet avser han det som instiftar och befäster rätten medan det bevarande våldet avser upprätthållandet, bekräftandet och tillämpbarheten.⁶³ Här bortser vi från det grundande våldet som mer kan hänföras till hur principen «Responsibility to protect» har kommit till, och som jag inte går in på i denna artikel. Istället blir det här föremål att titta på det bevarande våldet, alltså hur säkerhetsrådet upprätthåller och tillämpar principen. Men både suveränitetsprincipen och «Responsibility to protect» är just principer och normer i ett anarkiskt statssystem med begränsad juridisk bindning. Och eftersom det i det anarkiska statssystemet råder ett förhållande mellan stater med frånvaro av en överordnad regering så blir det också det internationella samfundet och FN gemensamt som inom sig skapar de normer och principer man vill ska råda.

Thomas Slensvik påvisar också de strategiska betydelseerna för framförallt Ryssland men även västländerna i konflikten i Syrien. Rysslands strategi med inslag av politiska, militära och ekonomiska inslag beskriver han tydligt men även västs svårigheter att enbart förklara sina intressen utifrån humanitära aspekter.⁶⁴

Elena Namli menar att betydelsen av det strikta juridiska skyddet för mänskliga rättigheter ofta är övervärderade,⁶⁵ samtidigt som hon också säger att moraliska resonemang på många sätt är konstruerade.⁶⁶ Hon menar också att det kan finnas en uppfattning om att mänskliga rättigheter inte är en fråga om skydd för individen utan företrädesvis en skyldighet för de starkare mot de svaga och maktlösa.⁶⁷ Ett sådant synsätt skulle kunna användas som argument att rättfärdiga säkerhetsrådets beslut om insats, där säkerhetsrådet (de starkare) har en skyldighet att agera mot de svaga (Libyens regim).

Då både Brown och Eriksson tydligt visat att framgångarna för en insats är avhängigt säkerhetsrådets medlemsstaters intresse i konflikten, så är det högst rimligt att anta att bedömningen och beslutet om insats i Libyen inte grundade sig på moraliska ställningstaganden om humanitärt skydd för civilbefolkningen utan istället om politiska ställningstaganden utifrån staternas intressen. Även Malekian är inne på samma linje då han skriver att det inte är att förvänta sig att, framförallt starka, stater som medverkar i processen för en intervention enbart

⁶² Eriksson, ss. 53f.

⁶³ Derrida, J. (2005) *Lagens kraft*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposium, s. 51.

⁶⁴ Slensvik, T. (2015) *Krig nok til alle – en strategisk tilnærming til krigen i Syria* i PACEM 18:2, ss 46-50.

⁶⁵ Namli, s. 210.

⁶⁶ Namli, s. 195.

⁶⁷ Namli, s. 206.

har humanitära motiv, utan att även politiska, legala och framförallt ekonomiska intressen är styrande.⁶⁸ Ove Bring nämner till och med att det, med ett par undantag, är «svårt att peka på genuina, okontroversiella fall av humanitär intervention». Istället nämner han att politiska motiv kan vara av större betydelse.⁶⁹ Hans kommentar är dock skriven år 2000, men jag har svårt att se att det har blivit lättare att peka ut några senare fall. Tungt vägande där politiska, legala och ekonomiska faktorer är styrande är de fem permanenta medlemsstaternas intressen. Men detta kan också påverka andra staters medverkan i en efterföljande insats. Ställer sig mindre länder som Sverige och Norge bakom säkerhetsrådets medlemsstaters intressen eller baseras deras medverkan på moraliska rättigheter och skyldigheter utifrån principen om «Responsibility to protect»?

Svårigheten att bortse från nationella intressen återspeglas i Dag Henriksens artikel om erfarenheterna från det norska deltagandet i Libyen, där han beskriver den norska balansgången mellan en idealpolitisk önskan om en FN-ledd världsordning och en mer realpolitisk koppling till USA och Nato.⁷⁰ Här kan vi då se de politiska, och inte de moraliska, ställningstagandena som viktiga i det norska beslutsfattandet. Och Norge utgjorde nog inget undantag från normalbilden. Totalförsvarets forskningsinstitut skriver i sin analys om insatsen i Libyen att de medverkande staterna «anpassade sitt deltagande efter egna politiska förutsättningar».⁷¹ När säkerhetsrådet, på huvudsakligen politiska grunder, tolkade och beslutade om en resolution om ingripande i Libyen så ställde övriga deltagande stater upp på de politiska ställningstagandena. Erikssons slutsats är att någon förändring i staternas ståndpunkter för att genomföra humanitära interventioner inte har skett efter tillkomsten av «Responsibility to protect».⁷² Men samtidigt så säger Østerud att frågan om staters beteende förklaras av antingen normer eller av intressen och maktförhållanden är besvärlig. Han säger att maktförhållanden kan spela in «när internationella normer och rättsregler etableras».⁷³ Här kan vi anta att dessa maktförhållanden går att se i samband med etablerandet av «Responsibility to protect», men den frågan utvecklar jag inte här.

⁶⁸ Malekian, s. 144.

⁶⁹ Bring, s. 130.

⁷⁰ Henriksen, D. (2013) *Success uten inflytelse? Norges erfaringer fra operasjonene over Libya i Internasjonal Politikk* 01/2013, ss. 29-56.

⁷¹ Lindvall, F. & Forsman, D. (2012) *Internationella insatser i Libyen 2011. En analys av den militära kampanjen mot Gaddafis regim*. Stockholm: Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI), s. 4.

⁷² Eriksson, ss. 53-55.

⁷³ Østerud, s. 307.

Slutsats

I exemplet Libyen 2011 valdes suveränitetsprincipen bort till förmån för en internationell humanitär intervention, men där moraliska överväganden vägde lätt, trots att de användes till del i retoriken om humanitärt stöd till civilbefolkningen. Politiska överväganden och intressen tog överhanden. Samtidigt är uppfattningen och synen på det juridiska rättssystemets giltighet kring FN-stadgan inte entydig. Österdahl visar ju att det skett en förskjutning mot större acceptans av internationella interventioner i strid mot suveränitetsprincipen, men diskussionerna för detta visar mer på politiska än moraliska och etiska ställningstaganden. Maktperspektivet finns också tydligt med i beslutsfattandet, och som det framförs som en naturlig del av beslutsfattandet i säkerhetsrådet.

Med förståelsen om den politiska maktens betydelse för beslutet om insats blir det också lättare att förstå varför någon förnyad insats inte skett i Libyen idag, trots att de humanitära förhållandena för civilbefolkningen i många avseenden är sämre idag än 2011. Den politiska viljan finns inte, eller mer krasst uttryckt – Gadaffi är idag borta. De politiska intressena har uppnåtts. Politiska och inte moraliska eller etiska aspekter var avgörande för säkerhetsrådets beslut om insatsen i Libyen 2011 som överred den libyska suveräniteten. Och tittar vi på vad Bring, Brown, Eriksson, Henriksen, Slensvik samt Lindvall och Forsman säger så är exemplet Libyen förmodligen inte unikt så tillvida att det är politiska intressen som styr och inte etiska eller moraliska överväganden. Dessa maktförhållanden i beslutsprocessen, som också Østerud nämner, med nationella intressen bland säkerhetsrådets medlemmar samt Kinas och Rysslands avoga inställning till våldsanvändningen i resolution 1973 (2011) kan förklara säkerhetsrådets svårigheter att komma fram till ett gemensamt resolutionsbeslut om insats i Syrien. I fallet Syrien är det än tydligare hur säkerhetsrådets permanenta medlemsstater värderar de olika rättigheterna olika (den nationella suveränitetsprincipen kontra skyddet för civilbefolkningen och en internationell intervention) och därmed också hur konflikten borde lösas.

När vi förstår hur säkerhetsrådets beslut som i exemplet Libyen kommit till kan det i förlängningen också bli en fråga för den enskilde deltagande soldaten att ställa sig, på vilka grunder han eller hon själv deltar i en sådan insats. För hur kan man själv resonera utifrån egna moraliska och etiska ställningstaganden när det som framställs som en moraliskt och etiskt motiverad humanitär insats i själva verket har andra bakomliggande politiska orsaker?

Referenser

Aggestam, Karin (red) (2004) *(O)rättfärdiga krig*. Lund: Studentlitteratur.

Konflikt mellan rättigheter. En moralisk och etisk betraktelse på beslutsfattandet om internationella humanitära insatser; exemplet Libyen 2011

Andrén, Nils (2002) *Säkerhetspolitik. Analyser och tillämpningar*, andra upplagan. Stockholm: Norstedts Juridik.

Bring, Ove (2000) *FN-stadgan och världspolitiken*, tredje upplagan. Stockholm: Norstedts Juridik.

Bring, Ove & Körlof, Anna (2002) *Folkrätt för totalförsvaret*, tredje upplagan. Stockholm: Norstedts Juridik.

Brown, Michael E. (editor) (1996), *The International Dimensions of Internal Conflict*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.

ICRC (2005) *Customary law*. International Review of the Red Cross. Volume 87, Number 857, March 2005. Geneva: ICRC.

Derrida, Jacques (2005) *Lagens kraft*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposium.

Eriksson, Josefin (2014) *Humanitär intervention och suveränitetsprincipen*. (Masteruppsats) Uppsala: Uppsala Universitet, Teologiska institutionen.

FN-stadgan.

Henriksen, Dag (2013) *Success uten inflytelse? Norges erfaringer fra operasjonene over Libya* i *Internasjonal Politikk* 01/2013, ss. 29-56.

Lindvall, Fredrik & Forsman, David (2012) *Internationella insatser i Libyen 2011. En analys av den militära kampanjen mot Gaddafis regim*. Stockholm: Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI).

Malekian, Farhad (1995) *The Monopolization of International Criminal Law in the United Nations. A Jurisprudential Approach*, Second edition. Stockholm: Almqvist och Wiksell International.

Namli, Elena (2014) *Human rights as ethics, politics and law*. Uppsala studies in Social Ethics 43. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.

Nye, Joseph S. Jr. (2007) *Att förstå internationella konflikter*, andra upplagan. Malmö: Liber.

Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I).

Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II).

Slensvik, Thomas (2015) *Krig nok til alle – en strategisk tilnærming til krigen i Syria* i *PACEM* 18:2 2015, ss. 41-52.

Sumner, L. W. (1987) *The Moral foundation of rights*. Oxford: Clarendon Press.

The Geneva Conventions of August 12 1949. Geneva: ICRC

The Universal Declaration of Human Rights.

UN General Assembly Resolution A/RES/60/1 (2005).

UN Security Council Resolution S/RES/1970 (2011).

UN Security Council Resolution S/RES/1973 (2011).

Österdahl, Inger. *Ett rättfärdigt krig är ett folkrättsligt tillåtet krig* i Aggestam, K. (red) (2004) *(O)rättfärdiga krig*. Lund: Studentlitteratur.

Østerud, Øyvind (1997) *Statsvetenskap. Introduktion i politisk analys*. Stockholm: Universitetsförlaget.

Krister Wedin (f. 1964) är major i svenska Flygvapnet samt innehar en Filosofie magisterexamen i statsvetenskap. Han har även studerat europeisk säkerhet och säkerhetspolitik i Garmisch-Partenkirchen och Genève samt folkrätt i Oslo och San Remo. Under tidigare tjänstgöringar har han bland annat undervisat i statsvetenskap och folkrätt vid Militärhögskolorna i Östersund och Halmstad. Under 2007 genomförde han växeltjänstgöring och erfarenhetsutbyte vid Luftkrigsskolen i Trondheim. Sin nuvarande tjänst har han vid FMLOG (Försvarmaktens Logistik) Stab i Stockholm.